

1893 Chicago. International Council of Women-kongressen alternativt The World's Congress of Representative Women at the World's Columbian Exposition in Chicago

År 1893, ett år försenad anordnades i Chicago en världsutställning till minnet av Columbus ankomst till Nordamerika, the World's Columbian Exposition. "Den vita staden", som utställningsområdet kallades, besöktes av drygt 27 miljoner personer under fem sommarmånader. Jackson Park vid sjön Michigans strand var platsen för den stora utställningen, med dess många nya byggnader. Kvinnor lyftes fram som betydelsefulla på denna utställning och några kvinnor trodde till och med att detta var ett tecken på att "underordningen av kvinnor närmade sig sitt slut".¹

1893 hade förhållandena inom den amerikanska rösträttsrörelsen för kvinnor, som utgjorde kvinnorörelsens kärna, förändrats sedan 1888. Rörelsens två grenar hade 1890 gått samman under namnet The National American Woman Suffrage Association (NAWSA) med ett medlemsantal på drygt 13 000. Till NAWSAs första ordförande hade Elizabeth Cady Stanton utsetts, sedan länge framträdande inom kvinnorörelsen. Hon var en god talare och en övertygande skribent, som bara blivit radikalare med åren. Hon efterträddes 1892 av Susan B Anthony, Stantons goda vän, en oförtröttlig organisatör och administratör. Båda hade stött och kompletterat varandra sedan 1850-talet och tillsammans hade de initierat den amerikansk-internationella satsningen. Försoningen mellan de två splittrade grenarna av rörelsen gav inspiration och krafter över för en satsning på en internationell utvidgning. Elizabeth Cady Stanton hade tidigare företagit en lång resa i Europa och kommit tillbaka med nya idéer om möjligheter till samarbeten. Men i den konkreta internationella organiseringen var det dags för yngre aktivister att ta vid. Detta kom att förändra inriktningen på International Council of Women. Grundarnas betoning av rösträtt och jämlikhet fick ge vika för en mer generell kvinnovänlighet utan alltför kontroversiella krav.²

Under planeringen av världsutställningen hade kvinnor fått en framträdande plats. Planeringskommissionen beslöt att kvinnor skulle

---

¹ "The subjection of woman is nearing its end...", Bertha M H Potter Palmer, ICW Chicago 1893: Preface XXIV; *The World's Fair* 1893; Schroeder-Gudehus & Rasmussen 1992: 121.

² Splittringen tidigare hade rört inställningen till rösträtt för bl a manliga afroamerikaner, Kraditor 1971: 3ff.; 1890 var Stanton 75 år, 1892 var Anthony 72 år gammal.

delta på så många håll som möjligt. En lång rad med kongresser planerades under utställningen, genom The World's Congress Auxiliary of the World's Columbian Exposition. Under denna fanns bl a en särskild kommitté, The Woman's Branch of the Auxiliary, under Mrs Bertha Potter Palmer. Den skulle se till att kvinnor fanns representerade bland annat på alla de kongresser som skulle samlas, eftersom man ville sona att kvinnors medverkan tidigare försumrats.³ Det var mer eller mindre frågan om att kvotera in kvinnor. Kvinnornas egen stora kongress vid världsutställningen hette The World's Congress of Representative Women och hölls från måndagen den 15 maj till lördagen den 19 maj.

Dessutom fick kvinnor ett eget revir inom utställningen, kvinnopaviljongen, the Woman's Building. Byggnaden var ritad av en kvinnlig arkitekt, som vunnit en tävling öppen enbart för kvinnor. Den sköttes och inreddes av kvinnor med utställningar om kvinnors arbete och historia. I huset fanns ett bibliotek med böcker skrivna av kvinnor från hela världen. En mindre barnpaviljong placerades vid sidan om kvinnopaviljongen.⁴

Den svenska statens stipendiat till världsutställningen Hulda Lundin var imponerad av kvinnopaviljongen, som hon fann väl placerad och välinredd. Den "hade ett förträffligt läge nära själfva hufvudingången till utställningen". Allra högst upp i huset låg en servering. Dit tog man sig antingen med hiss eller uppför bekväma trappor. Mitt i byggnaden låg en stor sal, Rotundasalen, som gick genom hela huset ändå upp till taket. Runt om den gick något högre upp ett galleri som ledde till många olika salar, några av dem med balkonger.⁵ Kvinnor hade medverkat till allt och sammanlagt gav det hela en idyllisk bild av kvinnornas position och vikt på utställningen.

Idéhistorikern Ulla Manns⁶ menar att bakom denna harmoniska yta hade legat en konflikt mellan två grupper av kvinnor, en moderatare och en radikalare. Valet av den rika Bertha Potter Palmer med filantropiska intressen som samordnare av kvinnoatsningen blev garanten för att radikala kvinnor inte skulle ta över, vare sig vid planeringen av kvinnopaviljongen, vid kvinnokongressen eller vid världsutställningen i övrigt. De radikala hade varit emot ett separat kvinnohus. De hade istället velat ha en starkare integrering av kvinnor genom hela utställningen. De hade också velat framhäva drottning

---

³ ICW Chicago 1893; *The World's Fair* 1893:11, 448-470, 689; Schroeder-Gudehus & Rasmussen 1992:124.

⁴ *The World's Fair* 1893: 11.

⁵ *Dagny* 1895: 31.

⁶ Manns refererar till den amerikanska forskaren Weimann, Manns 1986

Isabella av Spanien, som sänt ut Columbus på hans färd, som den viktigaste personen för upptäckten av Amerika. Men den gruppen hade blivit mer eller mindre bortmanövrerad redan vid organiseringen.⁷

Hulda Lundin hade uppfattat en sådan strid men bedömde dess utgång något annorlunda: "Ett parti ville att man skulle samla allt kvinnoarbete särskildt, ett annat förfäktade däremot den åsikten, att kvinnoarbetet borde stå sida vid sida med det manliga arbetet, i öppen täflan med detta. Efter många tämligen heta strider segrade det sistnämnda partiet. Också visade det sig, att kvinnoarbetet kom att utgöra en väsentlig insats i alla de olika utställningsafdelningarna, utom i de åt kommunikation, elektricitet och grufdrift anslagna byggnaderna."

Kvinnor släpptes givetvis in endast på männens villkor. Men det verkar som om de amerikanska kvinnorna hade lyckats med att delvis få igenom båda sina strategier för synlighet: dels utställningar tillsammans med män och dels en egen kvinnopaviljong; det betydde dessutom integrering på de flesta kongresser och dessutom en alldeles egen kongress.

Konflikten mellan kvinnor om hur de skulle förhålla sig till den större strukturen, den av män bestämda ramen för var och hur "det kvinnliga" skulle inkorporeras, var redan då densamma som det dilemma som ännu tycks uppta kvinnor när det gäller hur underordning ska kunna förändras och upplösas -- genom integrering eller segregering. Här balanserades de båda. Som vanligt blir en "lösning" efter båda linjerna inte en slutlig lösning men den ger en temporär möjlighet för visst inflytande. Kvinnorna på Chicagoutställningen hade sinsemellan olika åsikter om hur kvinnors villkor borde se ut och om strategierna för att förbättra kvinnors villkor. Men de var överens om att bättre förhållanden behövdes och de lyckades göra sig synliga.

Kongressen

Den första nordamerikanska internationella kvinnokongressen, den i Washington år 1888, hade inte hållits i anslutning till en utställning. Med tydlig inspiration från sina föregångare i Paris, ville amerikanskorna nu använda sig av världsutställningen för att locka fler utländska deltagare. Genom ställningen som officiell kongress och med hänsyn tagen till den strid som förekommit om kvinnors medverkan, är det inte konstigt om kongressen kom att präglas av en större försiktighet än vad initiativtagarna till internationaliseringen en gång hade hoppats på.

---

⁷ Manns 1986; Dagny 1895: 30.

Huvudansvarig för arrangemanget var May Wright Sewall, en i och för sig radikal kvinna, som dock fick böja sig för andra inom den amerikanska nu enade kvinnorörelsen och dess önskan om en bred uppslutning. Under somrarna 1891 och 1892 hade Mrs Wright Sewall varit runt i Europa för att träffa betydelsefulla kvinnor, göra Council-idén om en internationalisering via nationella råd/council, känd och göra reklam för den kommande kongressen i Chicago. Hon hade varit i Berlin, Bryssel och Paris. Men Sewall hade inte försökt eller kunnat närvara vid den radikala internationella kvinnokongressen i Paris i maj 1892. Hon hade rört sig företrädesvis i konservativa kvinnomiljöer även om hon träffat många sorters kvinnoaktivister.⁸

I Chicago inleddes Världskongressen för representativa kvinnor vid den Kolumbianska världsutställningen i Chicago (The World's Congress of Representative Women at the World's Columbian Exposition in Chicago) den långa raden av 139 kongresser, som hölls under 19 övergripanden temata.⁹ Förstaplaceringen lär ha varit gjord för att kongressarrangörerna ville visa att de satte kvinnor högt. Nackdelen var att stora delar av arbetena utanför Art Palace, där det mesta av kongressen skulle hållas, långt ifrån var färdigställda. Käthe Schirmacher från Tyskland beskrev för sin hemmapublik hur det inte fanns någon trädgård omkring huset och asfalteringen av uppfarten höll på medan kongressen sammanträdde. Inuti var det dock färdigt, med tavlor, statyer och byster, samt stora blomsteruppsättningar i det två huvudsalongerna, Columbus- och Washingtonhallarna. De rymde vardera 3000 personer och var sprängfyllda från bittida till sent under kvinnokongressen.¹⁰

Den skriftliga presentationen av kvinnornas kongress fastslog att detta var "utan tvivel den största och mest representativa församling kvinnor som någonsin har träffats i detta eller något annat land". Det hölls minst 76 möten och över 600 deltagare var där inklusive deltagare från 26 länder. Ordförande för organisationskommittén Mrs May Wright Sewall redigerade senare den tryckta boken om kongressen. Hedersordförande var Susan B Anthony och sekreterare, liksom år 1888, Rachel Foster Avery.¹¹

---

⁸ Sewall hade inte försökt eller kunnat närvara vid den radikala internationella kvinnokongressen i Paris i maj 1892. *Le In des Femmes* No 5 Avril 1892; ICW Chicago 1893: xxi, 56ff; Bruxelles 1912: 164.

⁹ Den 15-22 maj, 1893; ICW Chicago 1893: vff; jfr samma bok :67 där datum anges till "15th-21st, inclusive"; *The World's Fair* 1893:689; 55 kongresser hölls enligt Schroeder-Gudehus & Rasmussen 1992: 124.

¹⁰ Käthe Schirmacher, "Der internationale Frauenkongress in Chicago", *Sonntags-Beilage Nr.26 zur National-Zeitung*, 25. Juni 1893

¹¹ "without doubt, the largest and most representative gathering of women ever convened in this or any other country". ICW Chicago 1893: v(citat) samt vff & xxiii; Rachel F.A. hade gift sig sedan kongressen 1888 och

De utländska s k "foreign representatives" presenterades under kongressens formella öppningsceremoni som hölls under eftermiddagen och kvällen måndagen den 15 maj i Washingtonhallen. De var följande: från Canada kom Dr Emily Howard Stowe, Mrs. John Harvie, Mrs, Dr. Todd, Mrs. Elizabeth M. Tilley m fl; från England kom Jane Cobden Unwin, Florence Fenwick Miller, Marie Fischer Lette, Laura Ormiston Chant m fl; från Frankrike kom Isabel Bogelot, Ernesta Urban och Cecile Ranoz; från Syd-Amerika kom Mme. Quesada; från Island kom Sigrid Magnussen; från Ryssland kom Marie Stromberg; från Tyskland kom Elizabeth Kaselowsky, Hanna Bieber-Böhm, Augusta Forster, Käthe Schirmacher, Annette Haminck Schepel (ev även Agnes Burchardt); från Danmark kom Kristine Frederiksen, Nico Beck Meyer, Frederikke Olesen; från Skottland kom Countess of Aberdeen; från Sverige kom Baroness Thorborg Rappe, Hulda Lundin, Sigrid Storckenfeldt; från Schweiz kom Tauthe Vignier och Emilie Kempin; från Australien kom Margaret Windeyer; från Finland kom Meri Toppelius och Ebba Nordqvist; från Grekland kom Callirhoe Parren; från Spanien kom Signorita C. de Alcala och från Böhmen kom Josefa Humpal Zeman och Sleona Karla Machova.¹²

Av kongressens tre ledande kvinnor, skissade den svenska delegerade Thorborg Rappe några miniporträtt för den svenska läsarkretsen av kvinnosakskvinnor: "Mrs Sewall utmärkte sig för en ovanligt lysande talareförmåga och uthållighet. Hon var själen i kongressen, intresserad af alla ämnen, fanns öfverallt tillreds med kvick snarfyndighet. I sitt hvita hår, sina oräkneliga egendomliga kostymer, utmärkta för färger, lika bjärta som ovanliga i sammansättning, sitt glada, friska mod, sina nerver af stål, sin häpnadsväckande energi och outtröttlighet, var hon med ett ord typen för den inför offentligheten framträdande amerikanska kvinnan."¹³

Susan B Anthony, var enligt Rappe: ... allmänt uppburen och behöfvde blott visa sig för att framkalla jubel. Hennes magra, seniga gestalt med den genomträngande blicken, de skarpa dragen och de kantiga rörelserna var esomoftast synlig på platformen, och hennes

---

antagit ett dubbelt efternamn. *Dagny* 1893: 184; Från Australien, Belgien, Böhmen, Danmark, England, Finland, Frankrike, Grekland, Holland, Irland, Island, Italien, Indien, Japan, Kanada, Norge, Polen, Ryssland, Skottland, Sydamerika, Siam, Sverige, Spanien, Schweiz, Syrien och Tyskland. Ett tråkigt faktum var att kvinnorna från Island, Italien och Siam inte anlände till Chicago förrän efter kongressens slut. *ICW Chicago* 1893: v, 5, 36, 934-939; Anm: observera att flera "länder" inte var självständiga stater (Norge/Sverige var en union, Finland en del av Ryssland, Böhmen ingick i dubbelmonarkin Österrike-Ungern, Skottland var i union med England - samtidigt bestod Sydamerika av mer än en stat; kanske också Australien och USA borde räknas mer uppdelat) UW

¹² Häfte med hela programmet, utan försättsblad, 905/029 Schimachers Sondersammlung, Rostock UB.

¹³ *Dagny* 1893: 184.

blixtrande kvickhet blef så ofta föremål för stormande applåder, att hon undanbad sig 'så täta afbrott'.¹⁴

Kvinnokongressen hölls i den stora kongressbyggnaden Permanent Memorial Art Palace, ofta i dess största sal. Sessioner hölls parallellt varje dag i mellan nio och tolv olika lokaler under veckan och de kvinnliga talarna var flera hundra. Adressen var Michigan Avenue, Foot of Adams Street. Det hölls morgon- och kvälls-sessioner med upp till femton talare i varje parallellprogram. Programmet kunde inte alltid fullföljas som det var planerat men nya talare sattes då istället in. Syftet var att kvinnan skulle få presentera "hur hon såg på sig själv".¹⁵

"Kvinnans önskan att själv få berätta sin historia, att måla sitt självporträtt, att bestämma sin egen framtid, en önskan så stark att den nästan tycktes som en plikt, så överväldigande att den blev en nödvändighet, gjorde att the World's Congress of Representative Women blev möjlig."¹⁶

Amerikanskorna ansåg att de hade kommit längre på kvinnoemancipationens område än kvinnor i andra länder. I en av de officiella beskrivningarna av vad dessa kvinnor lär sig under kongressen kom denna känsla till oskrymtat uttryckt: "Kvinnor från avlägsna länder berättade om hur ljuset sakta tycktes nå fram till dem genom de vittrande ruinerna av falska hinder och modiga hjälpsamma kvinnor som talade vårt engelska tungomål svarade dem genom att ge kloka råd och vänlig uppmuntran."¹⁷

I det utskick till länder och kvinnoorganisationer som hade sänts ut före kongressen skrev organisatörerna att de ville presentera de framsteg kvinnor gjort mer fullständigt än det skulle bli möjligt att göra på världsutställningens andra kongresser. Både kvinnor som representanter av organisationer och individuella kvinnor var välkomna. Man skulle träffas på jämlik fot för att befrämja "kvinnors gemensamma intressen

---

¹⁴ *Dagny* 1893: 183.

¹⁵ *The World's Fair*. 1893: 686ff; *Dagny* 1893: 184 & 217; ICW Chicago 1893: xxi, 5-6, 67ff ("stating woman's view of herself" 5).

¹⁶ "The desire in woman to tell her own story, to paint her own portrait, to read her own future, a desire so deep that it seemed a duty, so dominating that it amounted to a necessity - made the World's Congress of Representative Women possible." ICW Chicago 1893: 7.

¹⁷ "Women from far away countries told how the light was struggling in upon them through the crumbling crust of false restrictions, and brave, helpful women of our own frank English tongue gave them back words of wise counsel and bright encouragement." *The World's Fair*. 1893: 689.

överallt".¹⁸ Detta tema varierades i ett tal av May Wright Sewall, ordförande i The National Council of Women of the United States.¹⁹

May Wright Sewall framhöll att kvinnor var otillfredsställda med sin position i samhället, därför att de inte fick vara med och definiera den. Kongressen var ett forum för denna självdefinition, en alternativ politisk plattform för kvinnor. Utan att tala klarspråk antydde hon att rösträtt skulle ge inflytande. Hon underströk vikten av att se på relationen mellan "den ena hälften av rasen /och/ den andra hälften",²⁰ och då talade hon inte om olika raser utan om hela mänsklighetens uppdelning i kvinnor och män. Det var en formulering som kan tyckas ligga nära den kvinnoforskare idag använder när de talar om förhållandet mellan könen eller om genusrelationen. May Wright Sewall framhöll eftertryckligt att kvinnor var missnöjda med att anses som "naturligt ... underordnade män".²¹ Hon använde ordet "subordination" i sin beskrivning av kvinnans position.

Hurdan en verklig kvinna, "den perfekta kvinnan",²² egentligen var, kunde May Wright Sewall trots allt inte avstå från att formulera. Det blev då tyvärr utifrån tidens mest konventionella ideal: en kvinna borde vara en kombination av Eva, av Venus och av Den heliga Jungfrun. Organisationskommitténs ordförande betonade och förstärkte därmed en bild av "universal womanhood"²³. Idag finner vi texten motsägelsefull. Trots att hon menade att kvinnor själva borde få definiera sin kvinnlighet grep May Wright Sewall raskt bakåt i historien efter kvinnliga stereotyper ur det västerländska mytologiska galleriet i sitt tal. Därmed kom hon att återigen konstruera kvinnan till någon som enligt tiden smakkompletterade mannen. Hon lyckades inte hålla sig fri från de normer om kvinnlighet som var starka i hennes eget samhälle, även om hon samtidigt provocerade utmanade till förändring av kvinnans "underordning".

På kongressen fanns inga manliga delegater²⁴, vilket skilde den från de europeiska kongresserna. Den svenska delegerade Thorborg

---

¹⁸ "... and all distinguished women, whether they belong to any particular organization or not, will meet on absolutely equal terms for the advancement of the common interests of women everywhere ..." signerat av Bertha M H Palmer, President Ellen M Henrotin, Vice-President, Woman's Branch World's Congress Auxiliary, ICW Chicago 1893: xxii.

¹⁹ Inledningstalet, ICW Chicago 1893: 13ff.

²⁰ "What is the relation of one-half of the race to the other half? to the whole? What is its part in the development of the whole and in the work of the world?"; "the exaltation of this universal womanhood it is" ICW Chicago 1893:3 & 14.

²¹ "Nay, it is evident that women are dissatisfied with any conception of themselves, with any position which implies their natural, necessary, and therefore, perpetual subordination to men." ICW Chicago 1893: 3.

²² "that perfect woman" ICW Chicago 1893:14.

²³ ICW Chicago 1893:14.

²⁴ ICW Chicago 1893.

Rappe gjorde sin radikala tolkning och menade att alla tal hade haft som "sträfvat att på alla områden nå likställighet med mannen. Detta var det gemensamma målet".²⁵ Och visst fanns den s k likställigheten -- det vill säga jämlikhetskrav -- med bland kongressens krav. I en kommentar i protokollet framhäver Wright Sewall till exempel att för kvinnan "är en erkänd jämlikhet med mannen den enda möjliga grundförutsättningen för ett stabilt och tillfredsställande samarbete med honom".²⁶ Vad hon talade om var jämlikhet som medborgare, inför lagen.

Inga resolutioner fattades på denna kongress och nästan inga spontana diskussioner fick plats i det fullmatade programmet, så någon summering av en allmän kongressvilja går överhuvudtaget inte att göra. Jämlikhetskraven blandades med en klart profilerad särartsuppfattning, inte bara om kvinnans biologi utan även om kvinnans uppgifter i samhället, på ett mer aningslöst sätt än på de parisiska rättighetskongresserna. Där hade visserligen en viss genusarbetsdelning inte sällan accepterats men de normer för kvinnliga och manliga arbetsområden som fanns i samhället hade ofta kraftigt utmanats. I Chicago blev ett nästan oöverskådligt stort antal ämnen behandlade. Den kristna religionen genomsyrade kongressen. I Chicago bekände sig kvinnor till så skilda riktningar som den katolska och baptistiska, och dessa deltagare höll parallella religiösa sidokongresser.²⁷

Visserligen togs inga resolutioner men ett krav på rösträtt för kvinnor fanns, inte bara underförstått som hos May Sewall Wright, utan också uttalat. Det kravet ställdes framför allt av de gamla kvinnokämparna Susan B Anthony och Lucy Stone. Men ändå var det så att rösträtten behandlades för sig.²⁸ Den fick inte ingå som en del av de förhandlingar som hölls inom den stora kongressen. Organisatörerna ville

---

²⁵ Sverige hade tre representanter, Baronessan Thorborg Rappe, Hulda Lundin och Sigrid Storckenfeldt. Rappe rapporterade att kongressen inte samlades omkring någon bestämd fråga utan om "kvinnans förhållande till livets allmänna frågor." *Dagny* 1893: 185f.

²⁶ "and she sees that acknowledged equality with man is the only possible basis of permanent and satisfactory coöperation with him", ICW Chicago 1893: 37

²⁷ ICW Chicago 1893: 67ff för det mer fullständiga programmet; Kapitelrubrikerna i de som böcker publicerade kongressrapporter ger en viss uppfattning om vilka ämnen olika sektioner tog upp, även om överskådligheten är bristande. "Education, Literature and the dramatic art, Science and religion, Charity, philanthropy, and religion, Moral and social reform, The civil and political status of women, Civil law and government, Industries and occupations, The solidarity of human interests, Education and literature, Religion, Industrial, social and moral reform, Orders, civil and political reform," ICW Chicago 1893, Contents; En annan indelning efter de aulor i vilka man samlades var på åtta avdelningar, nämligen Utbildning, Industri, Litteratur och konst, Filantropi och välgörenhet, Moral och sociala reformer, Religion, Civil lagstiftning och regeringsform, Vetenskap och filosofi. ICW Chicago 1893: 929f

²⁸ *Dagny* 1893: 217; ICW Chicago 1893: 70, och speciellt 76 dvs programmet (torsdagen den 18 maj hölls denna i Hall III medan den allmänna kongressen samlades i Hall of Columbus för att lyssna på föredrag om kvinnor och religion); frågan är om rösträttsfrågan alls uppfattades som tillhörande kongressen.

hålla rösträttsfrågan utanför den nya organisationen the International Council of Women, som var under bildande. De ledande där ansåg att ett ställningstagande i denna kontroversiella fråga skulle kunna minska anslutningen. Detta strategi kan i viss mån jämföras med de franska kvinnornas försiktighet i frågan vid den första internationella kvinnokongressen i Paris år 1878, då man lämnat frågan åt sidan för att inte störa den sköra franska republiken som befanns sig i en känslig period av nyetablering. I USA gällde försiktigheten inte den nationella politiken, inte landets väletablerade republik, utan den var en anpassning till en önskan att attrahera största möjliga antal kvinnor. 1893 var det alltså frågan om att backa bort ifrån det rösträttskrav som ställts redan år 1848 i USA av de mest radikala kvinnorna, till förmån för en bredare samling av kvinnor från vitt skilda läger i hela världen.

Redan inför Washingtonmötet 1888 hade Wright Sewall formulerat sig försiktigt när hon uttryckte att den amerikanska National Woman's Suffrage Association ville inbjuda till "ett internationellt kvinnorådslag, bestående av kvinnor som arbetade med allt från sociala, intellektuella, moraliska och civila framsteg, antingen de vara försvarare av rösträtt för kvinnor eller motståndare till den".²⁹ Denna otydliga attityd av en diffus öppenhet för alla förslag och åsikter som kvinnor kunde ha, den återfanns också i kongressens föreläsningar och diskussioner kring kvinnor och arbete. Där fanns inte någon linje, diskurs eller tolkning som stod för kongressens uppfattning, utan många stämmor fick göra sig hörda och blev respekterade.

Kvinnor och arbete

Inte heller upptog kvinnors lönearbete någon framträdande plats på kongressens program. Lönearbete värderades inte högt i det flesta talen. Särskilt negativ var inställningen till att gifta kvinnor arbetade mot betalning eller utanför hemmet. Inställningen till facklig organisering var mestadels negativ. Istället föreslogs klassöverskridande organiseringar. Socialistiska tankegångar var nästan helt frånvarande på denna nordamerikanska kongress.

Inget enskilt uttalande togs vare sig för eller emot arbetarskyddslagar för kvinnor. I sina inledningsorden till sessionen "Industrier och yrken" formulerade sig May Wright Sewall fortfarande diffust. Hon hoppades att illusionen att män försörjde kvinnor skulle

---

²⁹ "... an International Council of Women to which women workers along all lines of social, intellectual , moral or civic progress and reform shall be invited, whether they be advocates of the ballot or opposed to women's suffrage." Lefaucheux 1966: 12 .

avslöjas av de presenterade inläggen. Hon hyllade samtidigt kvinnor ur de högre klasserna för att de bäst lyckats förstå de höga ideal som familjelivet måste bygga på. Hon var radikal när hon påpekade att även om kvinnan var den bästa uppfostraren av barnen, borde hon inte vara ensam om uppgiften. Det bästa var om fadern och modern gemensamt brydde sig om barnet under dess uppväxt. Men hemmet var betydelsefullt och kvinnors hemarbete var det som borde uppvärderas; inte förrän kvinnor betalades ordentligt för sitt arbete inom industrin, skulle deras obetalda hemarbetet få sin verkliga uppskattning.³⁰ Hennes sätt att försöka få till stånd en värdering av hemarbetet genom att jämföra det med lönearbete är intressant; det är ett av dessa otydliga men dock krav som återkom i Wright Sewalls sätt att formulera sig. Man kan -- om man vill -- ana att hon tyckte att den gifta kvinnans hemarbete borde avlönas. Men av vem och på vilka villkor det i så fall skulle ske eller om hon endast menade att en uppvärdering av hemarbetet borde vara av ett mer moraliskt slag, förblev oklart.

Tydligt uttryckte May Wright Sewall sig i ibland: lika arbete borde avlönas lika, oavsett om det utfördes av en man eller kvinna. Det kravet reste flera andra talare under kongressen. Sewall önskade en solidaritet mellan kvinnor över klassgränserna. Hon riktade en uppmaning till dem som hade "rikedom, status, talang och kultur" att inte glömma att de orättvisor som drabbade de fattigaste kvinnorna på sätt och vis också drabbade alla andra kvinnor, eftersom alla var av samma kön. Kanske tyckte hon att de mer lyckligt lottade borde ställa sig i ledningen för bättre villkor för alla kvinnor i samhället? Ingen klartext där heller. Andra talare framhöll som sin mening att kvinnors solidaritet måste byggas över klasserna, då under ledning av kunniga kvinnor med högre sociala positioner.³¹

Bland dem som yttrade sig om kvinnors yrkesarbeten talade många om framsteg. Optimismen inför framtiden var stor. Den kände socialdarwinisten Herbert Spencer – snarast känd för sitt motstånd mot kvinnoemancipatoriska åsikter - kunde bli åberopad som auktoritet beträffande förhållandet mellan kvinnor och män. Ibland omtolkades socialdarwinismen, och sades vara ett stöd för kvinnors deltagande i arbetslivet utanför hemmet. Spencer skulle knappast ha känt igen sina uppfattningar. Men Spencer var en vetenskapsman på modet och att åberopa honom kunde stärka ens argument. En kvinna krävde att få

---

³⁰ "Chapter X. - Industries and occupations", ICW Chicago 1893: 537ff.

³¹ "...wealth, rank, talents, and culture..." (citatet 539) ICW Chicago 1893:538f , 546, 554, 563, 616.

arbeta utanför hemmet, inte alls för sin egen skull, sade hon, utan för att hon därmed ville ställa sig till förfogande för att arbeta för framsteg.³²

Tyskan Lina Morgenstern, som inte kommit över själv till kongressen, hade sänt ett radikalt föredrag till försvar för kvinnors lönearbete. Samtidigt klagade hon över villkoren för kvinnor i det nya industrisamhället. Uppfattningen att kvinnan hörde till hemmet gällde inte längre, det kunde Morgenstern visa med statistik. Kvinnor var redan lönearbetare. Hon framhöll att de både var duktiga och kunniga inom de flesta områden där de var verksamma och att de behövde tjäna egna pengar, inte bara för sitt livsuppehälle utan också för att "behålla sin självrespekt". I Lina Morgensterns framställning hördes den radikala europeiska kvinnans röst, med vissa inslag av självgodhet. Hon, liksom många andra på kongressen, ansåg att de välbärgade kvinnorna kunde analysera behoven och insatserna bättre än fattiga arbetande kvinnor.³³

Käthe Schirmacher, också hon från Tyskland, hade kommit över Atlanten till Chicagokongressen. Hon höll ett föredrag om "den moderna kvinnan" och dennas utsikter till giftermål. Enligt tysk sed och lagstiftning skulle kvinnan se upp till och lyda mannen. De villkoren accepterade inte längre den moderna kvinnan, som hade utbildning, hade utvecklat sin personlighet och kunde försörja sig själv. Hon ville vara mannens kamrat. En modern kvinna blev lätt uttråkad av män, eftersom dessa väntade sig ständig beundran. Käthe Schirmacher efterlyste den moderne mannen: den, som ännu inte fanns.³⁴ Ett kamratäktenskap i jämlikhet var många önskedröm men i den drömmen ingick inte alltid som självklart att kvinnan lönearbetade utanför hemmet.

Tvärtom dessa två inlägg från radikala tyskor, ansåg flera talare att kvinnoarbete utanför hemmet bidrog till familjens upplösning. Andra ansåg att kvinnan borde begränsa sin verksamhet till arbetsområden utanför hemmet som passade henne, det vill säga hade anknytning till hennes "naturliga huslighet". Många verkade tycka att kvinnor inte borde tillåta sig "att kompromissa med sitt kön utan syssla med omsorg, välgörenhet och att själva växa moraliskt och mentalt"³⁵.

Några kvinnor höll antifackliga tal med en vision av kvinnoorganisering i harmoni över klassgränserna och utan strejker. En av

³² ICW Chicago 1893:541ff, 591.

³³ "... maintain her self-respect" (citatet 551); ICW Chicago 1893: 550ff, 940f; om LM, se Kortbiografier.

³⁴ "the modern woman" ICW Chicago 1893: 592ff.

³⁵ "domestic nature"(citatet 592) "one iota of compromise as regards the position of her sex, while unlimited ways of doing good, advancing the interest of human society, and growing mentally and morally herself, blend with these conditions" (citatet 591, Helena T Goessmann från Massachusetts) T ex ICW Chicago 1893: 564ff, 575ff, 578ff .

dem, Kate Bond, var en av de få som anspelade på särdrag för kvinnor på arbetsmarknaden. Hon tyckte att de skulle vara bra, samtidigt som hon framhöll att kvinnor pressade ner mäns löner genom att arbeta i industrier och därmed motarbetade familjens välstånd.

Till försvar för ett genuint fackligt engagemang talade Mary E Kenney, organisatör för The American Federation of Labor, vid en av de många sidokongresserna. Kvinnor var svåra att organisera därför att de tänkte sig ett kommande äktenskap men arbetsgivarnas metod att avskeda den som organiserade sig var, enligt henne, det egentliga problemet. Vissa fabriker var inte bättre än "fängelser för slavar", som förbjöd arbeterskor att ansluta sig till en fackförening. En bättre skola borde öppna alla arbeterskors ögon för att facklig sammanslutning var enda möjligheten till ett bättre arbetsliv. Det skulle kunna "göra slut på ett system som tvingar mitt kön att acceptera prostitution, kriminalitet och förnedring."³⁶

Inga brandtal hölls för kvinnors ekonomiska oberoende och rätt att själva forma sitt liv oberoende av mäns ekonomiska stöd på denna kongress.

Bildandet av the International Council of Women och dess ställning i förhållande till andra initiativ för en internationalisering av kvinnofrågan

Vilken ställning hade temat internationalisering på denna enormt stora och främst amerikanska kongress? Temat avhandlades -- precis som rösträttsfrågan -- vid en sidokongress som gick under det ganska neutrala namnet Department Congress of the International Council of Women. Vid samma tid höll den allmänna kongressen parallella sessioner i den stora Columbus aulan, vilket indikerar att den internationella organiseringen långt ifrån var den mest prioriterade. För några av de delegerade på kongressen i Chicago 1893 var det dock en viktig uppgift att organisera the International Council of Women, för att arbeta för kvinnors emancipation och framsteg i hela världen.

Många förberedande möten hade hållits under Mrs May Wright Sewalls ledning under kongressens tidigare dagar. I dessa rådslag hade

---

³⁶ Kate Bond från New York, ICW Chicago 1893: 605ff; E E Anderson från Skottland, ICW Chicago 1893: 622ff. "The factories are nothing better than slave prisons" (citatet 873) "...abolish that system which compels my sex to accept wholesale prostitution, crime, and degradation." ICW Chicago 1893: 871ff

personer från de kommande nationella råd deltagit; de var alltså representanter för råd som ännu inte hade bildats.³⁷

På den internationella sidokongressens morgonsession valdes dessa nationella representanter medan kvällen ägnades åt att lyssna på inlägg om "Värdet av den internationella idén". Där talade Kristine Frederiksen, Danmark, Margaret V Parker, Skottland, Isabelle Bogelot, Frankrike, Hanna Bieber-Böhm, Tyskland, Callirrhoe Parren, Grekland och May Wright Sewall, Amerika.³⁸ Även om inbjudan år 1888 hade varit bred, blev the International Council of Women inte en organisation för alla kvinnoföreningar. Den blev en försiktigt borgerlig internationalism, som till en början rekryterade med urskiljning även bland de borgerliga nationella föreningarna. Utbyggnaden av ICW i Tyskland blev ett tydligt exempel på denna politik, liksom ICW första trevande försök till ett nätverksbyggande i Frankrike. I bägge fallen undveks till en början de mer frispråkiga och krävande delarna av den borgerliga rörelsen, liksom naturligtvis den socialistiska kvinnorörelsen. I länder som Tyskland hade socialistiskt organiserade kvinnor inte någon vilja till ett samarbete med andra, men i Frankrike var frågan om ett sådant samarbete ännu öppen.

Lady Ishbel Aberdeen, en skotska gift med den nye brittiske guvernören för Kanada och själv inte närvarande vid tillfället, valdes till ordförande för den revitaliserade internationella organisationen med rötter i Washingtonkongressen 1888. Hon blev också ordförande i det nationella rådet i Kanada som bildades samma år i oktober. Till vice ordförande valdes den tidigare samlade gestalten May Wright Sewall, Indianapolis. Korresponderande sekreterare blev Mrs Eva M´Laren, England, arkivansvarig sekreterare blev Maria Martin, Frankrike och kassör Alexandra Gripenberg, Finland. De två sekreterarna kallades "corresponding secretary" respektive "recording secretary". Därtill utnämndes ett stort antal vice ordföranden, vilket var en hederstitel för ordföranden i varje eventuellt blivande nationellt råd. Vid kongressen 1893 var endast det amerikanska nationella rådet redan stiftat. Ett försök att påstå att Frankrike bildat ett nationellt råd 1892, kan inte accepteras, men får hänföras till den positiva vilja till ett samarbete som visats i Paris det året. År 1897 anslöt sig det kanadensiska nationella rådet som det andra efter det amerikanska till International Council of Women.³⁹

---

³⁷ *Dagny* 1893: //SIDOR

³⁸ Fredagen den 19 maj i Hall XXIV hölls denna sidokongress, ICW Chicago 1893: 80ff.

³⁹ Aberdeen hade varit med under den tidigare delen av kongressen men varit tvungen att avlägsna sig innan den var slut, ICW Chicago 1893:944; *Dagny* 1893:185, 220f; ICW, List of Officers, 1896: 3f; Anm: ICW, List of Officers, 1896: 5 & UW; Lefauchaux 1966: 17f & 350;

Den tyska kvinnosakskvinnan och författarinnan Lina Morgenstern beklagade skiftligen att hon inte kunde vara närvarande "när kvinnor från alla länder förenas för att skapa ett gemensamt internationellt förbund". Hon var medveten om att man tänkte sig en mer organiserad utveckling och visade att hon var intresserad av att medverka. Så blev dock inte fallet. Ansågs hon för radikal? Så var nog fallet. Morgenstern, verksam i Berlin, var en framträdande person inom den så kallade vänstra flygeln inom den oberoende tyska kvinnorörelsen. Hon skulle komma att råka i en akut konflikt med majoriteten inom den större delen av den tyska kvinnorörelsen då hon några år senare -- år 1896 -- organiserade en internationell kvinnokongress i Berlin. Tyskland fick ett nationellt råd 1894 utan att Lina Morgenstern fick någon post i den elva kvinnor starka styrelsen. Vid dess bildande hade hon tillsammans med några få andra röstat för att socialdemokratiska arbeterskeföreningar skulle få lov att delta i denna paraplyförening för kvinnor.⁴⁰

Storbritannien och Irland bildade ett gemensamt råd/Council i december 1895. Sverige bildade sitt nationella råd, i samverkan med Fredrika Bremer Förbundet i januari 1896, och detta anslöt sig till the International Council of Women år 1898. Nya Zeeland och Nya South Wales i Australien anslöt sina nationella förbund samma år.⁴¹

Idén och början till en internationell organisering av kvinnor samt International Council of Women

Ursprunget till organiseringen av International Council of Women är något oklar. Det finns ett antal versioner. Enligt svenskan Thorborg Rappe, hade tanken på en internationell kongress där kvinnor skulle syssla med vad de själva fann intressant redan 20 år tidigare uppstått i samtal mellan Susan B Anthony och den skotska Miss Margaret Parker. Hon byggde denna sin version på personliga intryck från Chicagokongressen 1893.⁴² Hon hade något överskattat den tid som gått från idén till handling och samling. Ungefär 10 år torde ha varit en riktigare uppskattning.

---

⁴⁰ "when the women of all lands unite to form an international bond of union", ICW Chicago 1893: 550; Auguste Schmidt blev den första ordförande i det tyska National Council, dvs Bund Deutscher Frauenvereine, ICW, List of Officers, 1896; Lüders 1904:12; Se Kortbiografier.

⁴¹ ICW, List of Officers, 1896: 6f; Lefauchaux 1966: 350

⁴² *Dagny* 1893: 183; Sverige sände tre representanter, baronessan Thorborg Rappe, fröken Hulda Lundin och fröken Sigrid Storkenfeldt, som alla höll tal på kongressen. *Dagny* 1893: 170. Enligt de två tryckta protokollsvolumerna deltog 27 kvinnor från Sverige, listade under "Foreign Advisory Council". ICW Chicago 1893: 939.

Sekreteraren för det amerikanska National Council of Women, Rachel Foster Avery kom troligen närmare sanningen när hon nämnde en period på åtta år före Chicagomötet, det vill säga cirka år 1885 som det år planen skulle ha uppstått. Hon påstod att idén kom från Elizabeth Cady Stanton medan genomförandet legat i händerna på Susan B Anthony. Efter 1888 hade May Wright Sewall varit den drivande kraften. Det var hon som skissat organisationsplanen för den organisationen. I Rachel Foster Averys historieskrivning ingår inte den första Pariskongressen 1878. Den suddades ut ur den konstruktion av den internationella kvinnorörelsens historia som den amerikanska rörelsen höll på att forma. En direkt okunskap kan det inte ha handlat. Som en påminnelse om tidigare kontakter sände många av de franska aktivisterna varma hälsningar till Chicagokongressen, däribland Clémence Royer, Maria Deraismes, Aline Valette och Mme Vincent.⁴³

När de utländska representanterna presenterade sig själva på Washingtonkongressen 1893 nämnde Margaret V Parker att de ursprungliga internationaliseringsplanerna tagit form i Liverpool, England och att hon själv i högsta grad varit medverkande. I hennes version var det hon själv. Margaret Parker, och inte Cady Stanton som tagit upp frågan, åtminstone formellt:

"Jag är glad att vara här idag eftersom det var jag som hade äran att lägga det första formella förslaget som ledde till att det första international council of women kom till stånd. Vi höll en mottagning för era högt ärade ledare Elizabeth Cady Stanton och Susan B Anthony, i Liverpool, när jag lade fram förslaget."⁴⁴

Liverpoolmötet hade enligt Parker ägt rum år 1883, det vill säga fem år efter den första internationella kvinnokongressen i Paris. Det fanns alltså på kongressen 1893 flera olika tolkningar av hur bildandet och idén till en internationell organisering hade växt fram -- alla dock med en betoning av detta som ett anglosaxiskt, främst nordamerikanskt initiativ. ICWs egen historieskrivning fastslår år 1883.⁴⁵

Amerikanskorna räknade sin Chicagokongress år 1893 som den tredje internationella kvinnokongressen.⁴⁶ Washington 1888 såg de som

---

⁴³ ICW Chicago 1893: 924ff, 942f; året 1883 nämns i Lefauchaux 1966: 11, se också ovan om Washingtonkongressen 1888.

⁴⁴ "I am glad to find myself here to-day because I had the honor of moving the first resolution out of which the first international council of women proceeded. We were giving a reception to your noble women, Elizabeth Cady Stanton and Saint Susan B Anthony, in Liverpool, when I submitted this resolution." ICW Chicago 1893: 34f (detta är hela hennes tal enligt protokollet).

⁴⁵ Lefauchaux 1966:SIDAN/

⁴⁶ t ex ICW Chicago 1893: 35.

den första och den officiella -- mindre radikala -- världsutställningskongressen i Paris 1889 som den andra. De tre rättighetskongresser (1878, 1889 och 1892) som hållits i Paris blev inte alls medräknade. Skillnaderna mellan kongresserna som räknades till International Council of Women eller inte bör ha varit ideologisk, politisk och strategisk. Och de kongresser som främst satsat på rättigheter för kvinnor kom inte med bland dessa!

Den första oberoende vetenskapliga behandlingen av grundandet av International Council of Women och internationaliseringen av kvinnorörelsen gjorde Leila Rupp i sin bok *Worlds of Women. The Making of an International Women's Movement*, 1997. Där låter Rupp helt enkelt Elizabeth Cady Stantons egen version, publicerad i volym tre av hennes *History of Woman's Suffrage*, gälla. Därmed undviker hon ett självständigt ställningstagande och överlämnar åt den amerikanska rörelsens ledargestalt att själv skriva sin historien om sin egen verksamhet. Den påstår, enligt Rupp, att initiativet kom från Stanton själv och hennes goda vän Susan B Anthony åren 1882-83 när de reste omkring i Frankrike och England tillsammans. De hade mött "women reformers, and set up a committee of correspondence to form an international suffrage association".⁴⁷ I Stantons version nämns inte den kommitté som bildades redan 1878 efter den franskitierade internationella kongressen i Paris.

På kongressen 1878 hade Stantons egen son varit en av talarna och hon hade faktiskt själv valts in i den kommitté som skulle sörja för en kontinuitet. Hon kan eventuellt ha förväxlat tidpunkten för sin inspiration till en internationalisering, eftersom hon skrev ner sin och rörelsens historia många år senare. Det verkar inte rimligt att hon inte alls skulle komma ihåg den franska kongressen i vars kommitté både hon och hennes son och andra amerikaner blivit invalda. Om inte annat borde hennes son ha vetat besked. Själv såg hon detta tillfälle -- så betydelsefullt i en europeisk och fransk kontext -- enbart som impulsgivande.

Är det att disputeras om påvens skägg, att diskutera varifrån idén till internationaliseringen som tog form som International Council of Women kom? Kanske. Roande är dock att inse att idén började bland de mycket radikala, ja jag menar (se annan artikel skriven med Marilyn Boxer) att den började redan 1868 när Marie Goegg i Genève gjorde det

---

⁴⁷ Rupp 1997:3.

första försöket som senare ledde till bl a Pariskongressen 1878 där Goegg vara närvarande.

En särskiljande fråga inom den tidiga internationella kvinnoorganiseringen var om många kvinnor skulle samlas i en enda organisation och en masseffekt därmed åstadkommas eller om tydligt uttalade radikala rättighetskrav skulle ställas. På den ena sidan placerade sig under 1890-talet allt tydligare International Council of Women. Den försökte till och med ignorera den andra sidan. Rättighetslinjen kom att utelämnas i rörelsens egna beskrivningar och tal om hur den internationella kvinnoorganiseringen hade gått till. I denna bortskrivning av de europeiska initiativen stod äldre och yngre kvinnliga amerikanska aktivister enade, radikaler lika väl som de mindre påstridiga. Elizabeth Cady Stanton hade från börjat önskat en mer radikal linje i den internationalisering hon understött. Även när inriktningen blev mer försiktig, höll hon fast vid sin upphovsrätt till själva internationaliseringstanken. På den andra sidan linjen finner man radikala grupper i Europa med sina illa organiserade försök till kontinuitetsskapande, till exempel också l'Union Universelle des Femmes.

Grundandet av the International Council of Women, som inbjöd till en samverkan mellan *alla*, markerade tydligt att de radikalaste av det borgerliga -- även de som ville samarbeta brett som Lina Morgenstern -- inte var välkomna i de innersta cirkelarna. Även bredd kunde alltså innebära avgränsning; avgränsning mot socialister och mot feminister. Och historien skrivs vanligtvis av dem som segrar.

Den radikalt liberala kongressen i Paris 1878 räknades inte alls av de amerikanska organisatörerna år 1893. De radikala socialistiskt-feministiska kongresserna år 1889 och 1892 i Paris hade ställt uttalade krav på staten att ge kvinnor jämlika villkor med män både som politiska och ekonomiskt fullvärdiga medborgare. I Paris fortsatte dessa kvinnor att kalla till internationella kongresser, utanför de begränsande ramar som drogs upp inom International Council of Women.